

K pojetí lexikonu čili slovníku

Slovník:

- nejčastěji abecedně řazený seznam slovní zásoby, vysvětlující slova z různých hledisek
- sestavováním slovníků se zabývá lingvistická disciplína zvaná lexikografie.

Ve většině slovníků jsou slova zachycena pouze ve svém základním tvaru, tzv. lemmatu

Slovníky se vyskytují tradičně nejčastěji v knižní podobě (např. *Slovník spisovné češtiny*). V poslední době se však objevují i digitální slovníky, dostupné na CD nebo na internetu (např. anglický *dictionary.com*)

Klasifikace slovníků podle *Manuálu lexikografie* (Blatná, R., Čermák, F. eds.). H+H Jinočany 1995, s. 11-13:

Klasifikační rys (klasifikujeme):	Typ slovníku
1. (<i>Obsah</i>) obecně	a) encyklopedické b) jazykové (dále ad 2.)
2. (<i>Čas</i>) jazykově	a) diachronní: historické – etymologické b) synchronní (dále ad 3.)
3. (<i>Jazyky</i>) synchronní	a) vícejazyčné/překladové (dvou- či více) b) jednojazyčné (dále ad 4., též k rozsahu)
4. (<i>Cíl</i>) jednojazyčné	a) normativní (obv. školní), kodifikační b) deskriptivní/ vědecké (dále ad 5.)
5. (<i>Uspořádání</i>) deskriptivní	a) jiné: retrogradní, frekvenční, věcné/teaurus... (srov. 7.) b) alfabetské (dále ad 6.)
6. (<i>Oblast</i>) alfabetské	a) dílčí - individuální (autora, díla...) - stratifikované: geograficky (dialektické) či sociálně (sociolekty, registr, slang – argot...) - oborové: - věcné: terminologické, popř. slang - jazykové: onomaziologické (srov. 7.), frazeologické, onomastické... b) celonárodní (dále ad 7.)
7. (<i>Východisko</i>)	a) onomaziologické: - teaurus/ věcný; synonymické, hyponymické aj. b) sémaziologické (dále ad 8.): obecné – dílčí (ne/normativní), ortografické–ortoepické (ne/normativní)
8. (<i>Médium uložení</i>)	a) knižní b) elektronické
9. (<i>Specifikace</i>)	- speciální slovníky retrogradní, slovníky zkratek aj.

NEJČASTĚJŠÍ DRUHY (TYPY) SLOVNÍKŮ (shrnutí):

1. podle rozsahu:

- slovníky malé, kapesní (do 10 000 hesel)
- slovníky střední (50 000 až 60 000 hesel)
- slovníky velké (nad 60 000 hesel)

2. podle účelu (zaměření, typu) hesel:

- slovníky výkladové (jednojazyčné):
  - a) jazykové: PSJČ (250 000 hesel – doložena citáty, 9 dílů), SSJČ, SSČ
  - b) naučné: kromě významu slova přináší i širší obecné poučení (slovníky naučné, encyklopedie)
    - slovníky současného jazyka (významové, pravopisné, frazeologické, slovníky synonym, slovníky cizích slov atd.)
    - slovníky jednotlivých historických období a slovníky etymologické
    - slovníky popisující slovní zásobu profesních skupin (např. Filosofický slovník, Defektologický slovník, Biblický slovník apod.)
    - speciální (retrogradní, frekvenční, valenční atd.)
- slovníky překladové (vícejazyčné)
  - překlad z jednoho jazyka do druhého
  - ke slovům jednoho jazyka obsahují jeho překlad v druhém jazyce (často i s výslovností, komentáři, frázemi... nebo s jinými doprovodnými informacemi)
  - některé větší překladové slovníky obsahují i druhou část, ve kterém jsou slova pro zpětný překlad z druhého jazyka do prvního
  - mohou být i specializované (např. na odborné termíny z některé oblasti)

3. podle využití:

3.1 normativní, kodifikační (SSJČ, SSČ)

3.2 ilustrativní, vědecké, deskriptivní (PSJČ)

4. podle časového hlediska:

a) synchronní

b) diachronní

5. podle speciálního účelu zachycení lexikonu:

- SLOVNÍK HISTORICKÝ – např. Staročeský slovník – slovní zásoba staré češtiny do 15. století
- SLOVNÍK NÁŘEČNÍ
- SLOVNÍK AUTORSKÝ – všechna slova jednoho autora
- SLOVNÍK FRAZEOLOGICKÝ – ustálený výklad slov, *Lidová rčení – Zaorálek, Slovník synonym a frazeologismů, Slovník české frazeologie a idiomatiky, Český slovník věcný a synonymický ...*
- SLOVNÍK CIZÍCH SLOV
- SLOVNÍK ZKRATEK
- SLOVNÍK ETYMOLOGICKÝ – vysvětluje původ slova (např. V. Machek aj.)
- SLOVNÍK FREKVENČNÍ – informuje o četnosti (frekvenci výskytu) slova v promluvách
- SLOVNÍK RETROGRÁDNÍ – zpětný slovník, při řazení slov se postupuje od konce slov (abecedně)

Využití slovníků ve spec. oborech:

I. V praktických oborech:

1. Slovník zkratek
2. Slovník pojmů a definic
3. Slovník hesel
4. Slovník slangů

II. Biblické slovníky:

- **Jednojazyčné biblické slovníky** vykládají jednotlivé biblické termíny v témže jazyce,
- **Specializované dvojjazyčné slovníky** překládají z jednoho jazyka do druhého slova vyskytující se v Bibli (např. Řecko-český biblický slovník)
- **Kombinované biblické slovníky** vykládají jednotlivé termíny a současně uvádějí jejich podobu v originálním jazyce (hebrejském, řeckém) se všemi možnostmi překladu daného slova.
- **Speciální (synoptické) slovníky** porovnávají mezi sebou různá místa Bible.

Kombinovaný slovník svou velikostí může patřit mezi rozsáhlá díla i když konečný počet termínů, jimiž se zabývá, nepřesahuje 10 000 hesel. Poněvadž řada výrazů Bible je překladem někdy desíti i více slov hebrejských a řeckých a na druhé straně jeden a týž hebrejský nebo řecký výraz je překládán množstvím různých českých slov, je nutné v kombinovaném slovníku uvést i hebrejský a řecký originál. Kombinovaný biblický slovník uvádí i slova z dalších jazyků (latina, aramejščina), které v biblické kultuře hrály významnou roli.

(srov. také: Čejka, M.: *Česká lexikologie a lexikografie...*)